

Haberler > Yazarlar > İlber Ortaylı > Deniz iki dünyayı ayıramaz

İlber Ortaylı

Deniz iki dünyayı ayıramaz

10 Eylül 2016

Türkler adalara gitmeyi seviyor. Betonla doldurduğumuz sahillerimizle olmayan bir yaban tabiat... Doğrusu adalar bize ucuz geliyor. Restoranlarda hizmet daha memnun edici. Ama herhalde bazı münasebetsizlerin "Paramız yok" diye küçümsemesine maruz kaldılar ki şu sıra oradaki dükkân sahipleri, "Paramız yok ama huzurumuz var" diyor.

MEVSİM uygun. Ege'nin hem güneyi hem kuzeyi, hatta rüzgârları ve fırtınalarıyla meşhur batı kesimi yani Kiklad Adaları dahi bugünlerde deniz yolculuğuna son derece müsait. Türk halkı, burnunun dibindeki, 1912'ye kadar 'Cezayir-i Bahr-i Sefid' yani Akdeniz adaları diye bildiğimiz bu bitişik bölgeyi bugüne kadar pek gezemezdi. Şimdi geziyor.

Akdeniz adaları Osmanlı'nın klasik devrinde, Dîvân-ı Hümâyün üyesi bir vezir olan kaptan paşanın yönetimindeydi. Vergilerini o toplar, asayiş ve idareyi de o temin ederdi. 1912'den sonra Türkiye

İmparatorluğu'nun elinden çıkan On İki Adalar ve kuzey Ege adalarında, kilise halen Atina'ya değil, doğrudan Fener Rum Patrikhanesi'ne bağlıdır. Buralardaki kiliseler, gezenlerin dikkatini çekmiştir, Patrikhane'nin sarı renk üzerine çift başlı kartal amblemleri bayrağını taşır.

PARALARI YOK AMA HUZURLARI VAR

Türkler adalara gitmeyi seviyor. Betonla doldurduğumuz sahillerimizle olmayan bir yaban tabiat... Adalardaki küçük köy ve kasabalarda, bizim 1960'lardaki Ege kırsalını andıran bir hava var. Doğrusu adalar bize ucuz geliyor. Restoranlarda hizmet daha memnun edici. Ama herhalde bazı münasebetsizlerin "Paramız yok" diye küçümsemesine maruz kaldılar ki şu sıra oradaki dükkân sahipleri, "Paramız yok ama huzurumuz var" diyor.

Doğru, huzur var. Hayat yeknesak biçimde devam ediyor. Kimsenin açlık çektiğini de görmüyorsunuz. Geçmiş 60 yıl Yunanistan'a belki büyük bir kalkınma ve eskiden çok farklı bir sanayileşme getirmede ama gelir dağılımındaki eşitlik bizimle mukayese edilmeyecek kadar sağlıklı.

ADALARDA OSMANLI İZLERİ

Sakız Adası'nın Pirgi ve Mesa gibi köylerinin her köşesi ilginç, son dört asır tarihi, buralarda daha canlı olarak yaşıyor. Aynı manzaraya Rodos'un köylerinde ve apayrı özellikleri olan Akdeniz'in üçüncü büyük adası olan Girit'te de rastlamak mümkün. Girit, bir zamanlar tarıma hâkim olan Müslüman nüfusunu 1920'lerde tamamen ötedi. Buna rağmen dört asrın kalıntıları göze batıyor. Nasıl ki Akdeniz adalarında Osmanlı öncesi Venedik ve Cenova hâkimiyeti kendini hissettiriyorsa, Osmanlı'nınki de aynı derinlikte.

Kuşadası'nın burnunun dibindeki Samos, yani Osmanlı'nın özerk 'Sisam Emareti', sempatik, küçük yeşil bir adadır. Fenerli bir beyin başkanlığında ilk yerli meclis, II. Mahmud devrinde burada kuruldu. Takımadalar içerisinde en ilginç olanı Naksos'tur; II. Selim Han buraya İspanyol engizisyonundan kaçan bir Yahudi'yi, Yasef Nassi'yi 'Naksos Dükü' olarak tayin etti. İslam İmparatorluğu'nda bir dukalık var; padişah halife, diplomasiden ve maliyeden çok iyi anlayan bir Yahudi'yi oraya dük tayin ediyor. Naksos gerçekten güzel, bağlık-bahçelik, mimarisi hoş, görülecek bir ada.

HAFTA SONU TATİLİ İÇİN DE UYGUN

Geçmiş yıllarda adalar naiki Türklere tanıdı. İki taratta da bazı munasebetsiz insanlar olsa da aydın ve kibar davranışlı yerli halk ve esnaf, iktisadi hayatlarını oldukça düzene koyan bu yeni kitleye, İstanbul ve Ege bölgesinin orta ve üst-orta sınıf halkına, daha saygılı, hatta sevecen davranıyor. Ne de olsa deniz iki dünyayı çok fazla ayıramaz.

Türk ve Yunan mübadelesinden sonra eski vatan, insanlar için dedelere ait bir hatıra. Bunun ötesinde kimsenin fazla bir şey istediği ve gösterişe girişmediği açık. Akdeniz tarihinin en iyi öğrenilip hissedilebileceği bölgelerin başında Ege adaları ve Girit gelir. Fiyatlar da şu an uygun. Bu nedenle bu kozmopolit yapılı ülkelerin içine girmekte fayda var.

Mesela Yunanistan anakarasında olmayan bir unsur, Sakız'da, Rodos'ta, Girit'te, bir zamanlar tıpkı Adriyatik'teki İonya adalarında olduğu gibi Katolik Helen nüfus yaşardı. Bu nedenle Sakız'da Yunancayı Latin harfleriyle yazan bir nüfus bile vardı. Buna 'Frango kiotika' denir. Yazıda ve ibadetteki bu renkliliğin günlük yaşantıya, giyime, hele mutfağa yansımadan kalması beklenemez. Bilhassa mimaride bu izler çok belirgin. Küçük Asya'ya yakın adalarda ilk göze çarpan yapı cami ve minare. Bu binaların mimari proporsiyonu bizim camilerden çok daha düzgün. Hafta sonu tatillerini geçirmek için uygun bir bölge olduğu açık.

ESKİ REJİMDEN KALMA BİR BAŞKAN

İslam Kerimov döneminde siyaset yapılamazdı. Dış bağları olanlar derhal ayıklanırdı. FETÖ okullarını ilk dağıtan Özbekler oldu. Üstelik de mensupları o ülkede barındırılmadı bile... Muhalif münevverler ya içeri atıldı ya da Türkiye'ye sığındılar.

EYLÜL başında hayatını kaybeden Özbekistan Devlet Başkanı İslam Kerimov, Sovyet Orta Asyası'nın çocuğudur. Bu tabir önemli. Doğup büyüdüğü ortamda Çar Rusyası devrinden kalma 'cedidçiler' dediğimiz, dini bakımdan laik, özellikle tarikatlar ve nüfuzlu şeyhler ve medrese mollalarıyla araları iyi olmayan ve modernist İslamcıların (Cemaleddin Afgani hatta İranlı Bahailer, Kazan ve Kırım münevverlerinin düşünceleriyle paralel gidenler) izi ortada kalmamıştı. Stalinist Sovyetler, 1930'lardan beri sadece eski toprak sınıflarını, Çarlık'ın himaye ettiği Buhara Emiri ve soylularını, tarikat şeyhlerini değil sol tandanslı milliyetçi aydınları da temizlemişti.

O dönemde doğan çocukların içinde, epey önemli sayıda, anası ve babası tutuklanan, sürülen, yetimhanelerde büyüyenler vardır. Kerimov da onlardan.

Ne var ki o rejim de onu okuttu ve Kerimov mühendis olarak hayata atıldı. Eğitim gerektiğinde maizi de siler. Kerimov proleter kökenli, günün icabına uyan bir genç olarak Komünist Partisi'ne girdi. Zeki ve becerikli olduğu açık. Emirlerle itaat eden, sert mizaçlı bir Özbek'ti. Yükseldi, her döneme hatta son komünist Gorbaçov'a dahi uydu. Özbekistan parti genel sekreteri olarak Sovyetler'in dağılmasından bir yıl önce Özbekistan Cumhurbaşkanı seçildi.

Akraba ve dost kayırırdı ve kendisine sadık bir zümre yarattı. Son devir Sovyet yöneticilerinin hepsi gibi zenginliği severdi. İktidarı, kendisinden başka herkesi denetledi. Sovyetler Birliği dağıldıktan sonra da eski kral naipleri gibi işbaşında kaldı. Polis devletini en iyi tanıyan ve geliştiren bir mühendisti.

Bütün Sovyet mirasını taşıyanların aksine bir becerisinden söz etmek gerekir: Bağımsız Özbekistan'da ilk yıl içinde karanlıkta sokağa çıkmak zor işti. Bir yıl sonra her yerde polisin ve gizli polisin hâkimiyeti hissedildi. Herkesten önce paraşütçü birlikleri kurdu.

EN İYİ ÖĞRENCİLERİ GERİ ÇAĞIRDILAR

Onun döneminde siyaset yapılamazdı. Dış bağları olanlar derhal ayıklanırdı. FETÖ okullarını ilk dağıtan Özbekler oldu. Üstelik de mensupları o ülkede barındırılmadı bile... Muhalif münevverler ya içeri atıldı ya da Türkiye'ye sığındılar. İki kere bir öğrenciler geri çağırılıyordu. Bir keresinde dört yılı tamamlamalarına bir sömestir kala Ankara Siyasal'dakileri çağırıldılar. Hemen gitmeleri gerekiyordu, bari mezuniyet imtihanı yapalım da mezun olsunlar dedik. İyi öğrencilerdi, ne haylazlık yapmışlar ne de siyasetle uğraşmışlardı. Birkaçının yazdığı kâğıt beni büyüledi. "Yazık" dedim. Bunlardan dönenlerin büyük çoğunluğunun isimlerini hatırlamıyorum, fakat Özbekistan bürokrasisinin bu tiplere hiç iltifat etmediğini duydum. İnşallah yeni gelen devlet başkanı bu hatayı telafi eder.

Sovyetler döneminin mahalli yöneticileri kendi dillerinden çok Rusçayı bilirler. Kerimov, Özbekçesini iktidara geçtikten sonra da düzeltip geliştirmeye gayret edenlerden. Muvaffak da oldu.

Özbekistan'daki İslami hareketi şiddetle bastırmaya özen gösterdi. Madalyonun iki yüzü vardır. Canı yananların yanında Kerimov'un cenazesini gerçekten ağlayarak izleyen modern tipleri, özellikle kadın kitlelerini de görüyoruz.

TÜRK DİLİ NEREDE KONUŞULUYOR?

Özbekistan, ortaçağlar boyunca eski İran medeniyetinin izlerini en parlak örnekleriyle taşıyan bir coğrafya. İslamiyet'in ilk asırlarında bugünkü Özbekistan'ın orta ve güney kısımları, 'dari' denen lehçeyle Farsça konuşurdu. Kuzeyde Karakalpak bölgesi ve Fergana Vadisi, Türk dili konuşan Özbekistan'ın kaynağıdır.

Timuriler devrinde Türkleşen bir ülke var. Çeşitli ırklar ve dilleriyle yaşar. Yahudi dünyasında Buharalı denen Özbek Yahudileri bile çok renkli bir cemaattir. Ziraatı zengindir. Altın madenleri ve hatta gazı vardır. Buna rağmen SSCB ekonomisinin iflas ettiği, pamuk tarımının çok kötü tekniklerle, yanlış ilaçlamayla çevre kirlenmesine sebep olduğu bir ülkedir. Kalkınması maalesef Kazakistan gibi parlak rakamlarla ifade edilemez.

ÖZBEK KÜLTÜRÜ UZAK DEĞİL

TÜRKİYE ile ilişkileri çok sınırlıdır. Özbek bürokrasinin ve politikacılarının haşin tavrı kadar, Türkiye'nin tutumu da sert. Oysa bu iki ülkenin birbirini tanıması lazım. İlk bakışta Özbekçe, bizimkilere çok yabancı geliyor. Halbuki edebiyat, tarih ve ilahiyat okuyan Özbek aydınlarıyla, Osmanlıcaya biraz yakınlığı olanlar anlaşmak ne kelime, müzikal ve renkli bir sohbet yapabiliyorlar. Modern şair Fitrat'ın bu dünyadaki en iyi uzmanlarından biri, İstanbul Edebiyat'ın ve Harvard'ın hocalarından Gönül Tekin'dir. Türkiye'de az okunan Özbekistan araştırması, eski bakanlardan tıp profesörü Ahat Andican'ın 'Türkiye ve Orta Asya' kitabıdır. Ferganalı bir aileden gelir. Hiç değilse onu Şevket Süreyya'nın 'Enver Paşa' serisinin üçüncü cildiyle okuyalım. Şu anda Özbekistan turları vize yüzünden zorlu ve pahalıya mal oluyor ama İran'la beraber dünyanın en lezzetli seyahatlerinden biri olacağına emin olunuz.

HER YERDE HÜRRİYET

DİĞER KANALLAR

[Facebook](#)[Twitter](#)[RSS](#)[Kişisel Verilerin Korunması](#)[Hürriyet Kurumsal](#)[Bize Ulaşın](#)

Hürriyet
com.tr